

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

УДК 908(477.65):929.52+347.65“1823/1923”

DOI <https://doi.org/10.32782/cusu-hist-2025-2-4>**Ганул Антон,**

кандидат історичних наук,

бібліограф Наукової бібліотеки імені М. Максимовича,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

hanul.anton@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-3727-194X

**СТОЛІТТЯ МАРТАКІ: РОДОВІД І СПАДЩИНА КУПЕЦЬКОЇ
ДИНАСТІЇ НА НОВОМИРГОРОДЩИНІ (1823–1923 рр.)**

У статті вперше в історіографії здійснено системне дослідження історії родини ніжинських греків Мартакі, члени якої займали провідні позиції в економічному, культурному та громадському житті Єлисаветградщини другої половини XIX – початку XX ст. На основі широкого комплексу документів українських архівів – метричних книг, сповідних розписів і ревізьких реєстрів, простежено появу найстарішого відомого представника роду, Івана Юрійовича Мартакі, на території сучасної Кропивниччини в 1820-х рр., встановлено склад родини та висвітлено ключові події сімейної історії впродовж кількох поколінь. Шляхом аналізу податкових списків, нотаріальних актів та інших документів у хронологічній послідовності реконструйовано процес набуття родиною у власність нерухомості в Новомиргороді й поступове зміцнення її матеріального становища. Окреслено майновий стан і сферу економічної діяльності Михайла Мартакі, а також уточнено біографічні відомості про його дочку, відому меценатку Ганну Дмитрян. Встановлено точне місце й дату її народження та виявлено достовірні відомості про шлюб з Афанасієм Дмитрянном. Детально розглянуто порядок розподілу спадщини Михайла Мартакі між його вдовою Ксенією, старшим сином Феодосієм і молодшими дітьми. Завдяки аналізу відомостей про хрещених батьків і поручителів на весіллях здійснено спробу окреслити коло родинних і соціальних зв'язків Мартакі, що дає змогу відтворити суспільний контекст їхнього життя. Отримані результати можуть бути корисними для подальшого розвитку історико-краєзнавчих досліджень Кропивниччини, вивчення локальної соціально-економічної історії та генеалогії. Перспективним напрямом для майбутніх студій є розширення хронологічних і географічних меж дослідження із залученням нових архівних матеріалів, а також джерельного потенціалу некрополів, що дасть змогу простежити долі нащадків Мартакі як на території досліджуваного регіону, так і за його межами.

Ключові слова: купецтво, Листопадове, Мартакі, ніжинські греки, Новомиргород, родовід, спадщина.

Купецький рід Мартакі грецького походження, представники якого наприкінці XIX – на початку XX ст. залишили помітний внесок у розвиток Єлисаветградщини, завжди привертая увагу місцевих краєзнавців і публіцистів. Найбільш відомими серед широкого загалу є купець Михайло Мартакі та його дочка Ганна Дмитрян, яка здобула визнання завдяки благодійній діяльності: відкриття лікарень у Єлисаветграді та Новомиргороді, а також храмів і церковно-приходського училища в Бобринці. Життєпис меценатки та її внесок у громадське будівництво регіону неодноразово висвітлювали сучасні автори, проте їхні публікації часто містили хибні припущення й недостовірні дані. Поряд із тим справжні біографії М. Мартакі, його старшого сина та спадкоємця Феодосія і долі інших дітей залишаються невивченими. Отже, стаття покликана заповнити цю дослідницьку лакуну, переосмисливши й доповнивши наявні відомості.

мості численними архівними документами, а також спростувати низку історичних міфів, що склалися навколо представників цієї купецької родини.

Історіографія дослідження родини Мартакі представлена лише фрагментарно. Першою ґрунтовною краєзнавчою розвідкою, присвяченою Г. Дмитрян, у 1978 р. став нарис «Цегляне диво» авторства новомиргородського інженера та філолога, дисидента Степана Кожум'яки. Із залученням усних свідчень старожилів Новомиргорода в ньому викладено біографію меценатки в контексті заснування міської лікарні в Новомиргороді, а також побіжно згадано діяльність її батька, М. Мартакі. Стаття була опублікована Ю. Колісником у виданні «Планида Степана Кожум'яки» (Колісник Ю., 2004, с. 70–83) і стала основним джерелом для подальших публікацій про діяльність Г. Дмитрян, самостійна наукова цінність яких є недостатньою (Давиденко І., 2008; Укращиженко С., 2019; Дмитрієнко Б., 2024).

Натомість вартими уваги є короткі біографічні публікації В. Боська (Босько В., 2007, с. 130–132; Босько В., 2012, с. 239–237), де особливо акцентовано на відкритті меценаткою лікарні Святої Анни в Єлисаветграді. Дослідження історії цього закладу було започатковане ще за життя Г. Дмитрян в ілюстрованому виданні О. Юцевича, підготовленому за її сприяння як почесної піклувальниці лікарні (Юцевич О., 1908). Ці та інші матеріали, у яких висвітлювалася зазначена тема, зібрано в бібліографічному покажчику «Лікарня Святої Анни: від проекту до сьогодення», укладеному Л. Дегтярьовою (Дегтярьова О., 2019). Окремо варто відзначити внесок у дослідження біографії Г. Дмитрян Державного архіву Кіровоградської області, де у квітні 2023 р. було презентовано віртуальний виставковий проєкт «Ганна Дмитрян – меценатка з роду Мартакі», реалізований спільно з Обласною універсальною науковою бібліотекою ім. Д. І. Чижевського, Центральноукраїнським обласним краєзнавчим музеєм і Музеєм мистецтв Кіровоградської обласної ради¹.

У статті використано численні документи Державного архіву Кіровоградської області (фондів Новомиргородської міської управи – ф. 23, старшого нотаріуса Єлисаветградського окружного суду – ф. 317, новомиргородського нотаріуса Д. Ляховецького – ф. 233, Покровської церкви м. Єлисаветграда – ф. 345, Єлисаветградського повітового фінансового відділу – ф. Р–164, а також Новомиргородського районного народного суду – ф. Р–1026). Крім того, використано матеріали інших архівних установ: Центрального державного історичного архіву України в м. Києві (зокрема, метричні книги та сповідні розписи з фонду Київської духовної консисторії – ф. 127), Державного архіву Одеської області (метричні книги з фонду Херсонської духовної консисторії – ф. 37), Державного архіву Чернігівської області (ревізькі реєстри з фонду Ніжинського грецького магістрату – ф. 101), Державного архіву Київської області (ревізькі реєстри з фонду Київської казенної палати – ф. 280) та Державного архіву Черкаської області (метричні книги з фонду колекції метричних книг записів актів цивільного стану – ф. 931). Додатково залучено відомості зі списку приватних землевласників Єлисаветградського повіту на 1908–1909 рр., опублікованого в Єлисаветграді в 1908 р.

Згідно з відомостями ревізьких реєстрів, голова родини Михайло Іванович Мартакі був причислений до ніжинських міщан у 1817 р.² Його батько, Іван Юрійович Мартакі, на той час мешканець Ніжина, помер 21 листопада 1823 р. у віці близько 80 років від природної хвороби в селі Листопадове Чигиринського повіту Київської губернії³ – населеному пункті поблизу містечка Златопіль, що нині входить до складу Новомиргорода. Причина його переїзду сюди залишається нез'ясованою, проте саме від цієї дати фактично розпочалося більш ніж столітнє перебування родини Мартакі на теренах сучасної Новомиргородщини (рис. 1).

¹ Ганна Дмитрян – меценатка з роду Мартакі. *Державний архів Кіровоградської області*. URL: <https://dakiro.kr-admin.gov.ua/v/2023/04-17/> (30.09.2025).

² Державний архів Чернігівської області (далі – ДАЧГО). Ф. 101. Оп. 1. Спр. 1680-б. Арк. 262 зв – 263.

³ Центральный державный исторический архив Украины в м. Києві (далі – ЦДІАК України). Ф. 127. Оп. 1012. Спр. 1522. Арк. 459 зв.

У 1827 р. родина М. Мартакі з'явилась у сповідному розписі Різдво-Богородицької церкви села Листопадове, що свідчить про їхній переїзд до цього населеного пункту на постійне місце проживання. На той час у селі мешкали Михайло (близько 29 років, тут і далі – вік приблизний), його дружина Ксенія (19 років) та рідний брат Давид (22 роки)⁴. В Листопадівому народилися вісім із відомих дев'яти дітей подружжя. Так, 15 серпня 1827 р. з'явився на світ їхній первісток – старший син Феодосій, якого хрестив одеський міщанин Афанасій Пенчул⁵. Імовірно, у сповідних розписах за 1828, 1829 та 1831 роки. Феодосій був помилково записаний як Іван⁶, оскільки в метричній книзі за 1828 р. запис про народження Івана Мартакі відсутній⁷.

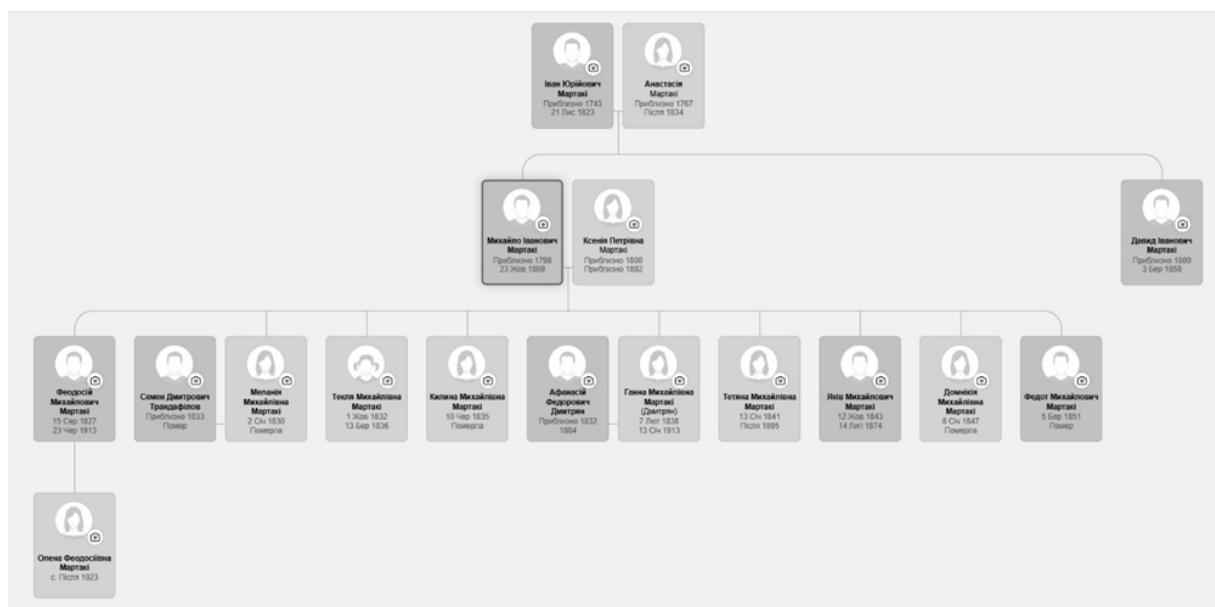

Рис. 1. Фрагмент генеалогічного дерева родини Мартакі

2 січня 1830 р. у Михайла та Ксенії народилася друга дитина – старша дочка Меланія. Її хрещеними батьками стали А. Пенчул (записаний як «миргородський міщанин Катеринославської губернії») та Марія Радчевська, дружина місцевого приходського священника Антонія Радчевського⁸. 17 серпня 1858 р. Меланія Мартакі (у записі – 23 роки, фактично – 28 років) вийшла заміж за звенигородського купця 3-ї гільдії Семена Дмитровича Трандафілова (25 років⁹, вік підтверджено ревізькими реєстрами)¹⁰. Шлюб було укладено в парафії Миколаївського собору Новомиргорода; поручителями були з боку нареченого – дворянин Віктор Васильович Подалевський і Володимир Михайлович Лаппов, а з боку нареченої – бобринецький міщанин Іван Євгенович Соколов та особистий почесний громадянин Павло Федотович Горшков¹¹.

Уже 1 жовтня 1832 р. в М. Мартакі та його дружини Ксенії Петрівни з'явилася на світ третя дитина – донька Текля, яку хрестили дякон Миколаївської церкви Златополя Микита Симонівський і вже згадана М. Радчевська¹². Дитина прожила недовго й померла 13 березня 1836 р. від паралічу¹³.

⁴ ЦДІАК України. Оп. 1015. Спр. 389а. Арк. 1312 зв.

⁵ Там само. Ф. 127. Оп. 1012. Спр. 1590. Арк. 568.

⁶ Там само. Оп. 1015. Спр. 401. Арк. 1311 зв.; Там само. Спр. 413. Арк. 1313 зв.; Там само. Спр. 442. Арк. 1308 зв.

⁷ Там само. Ф. 127. Оп. 1012. Спр. 1611а. Арк. 523–525 зв.

⁸ Там само. Спр. 1649. Арк. 925.

⁹ Державний архів Одеської області (далі – ДАОО). Ф. 37. Оп. 3. Спр. 1272. Арк. 82 зв. – 83.

¹⁰ Державний архів Київської області. Ф. 280. Оп. 2. Спр. 572. Арк. 4 зв.; Там само. Спр. 1380. Арк. 2 зв.

¹¹ ДАОО. Ф. 37. Оп. 3. Спр. 1272. Арк. 82 зв. – 83.

¹² ЦДІАК України. Ф. 127. Оп. 1012. Спр. 1702. Арк. 1234.

¹³ Там само. Спр. 1825. Арк. 1238.

Попри те що родина Мартакі мешкала в Листопадовому, вона залишалася приписаною до міщан Ніжина. Зокрема, сім'я зафіксована в ревізькому реєстрі ніжинських греків за 1834 р. у складі голови родини Михайла (38 років), його матері Анастасії (67 років), дружини Ксенії (25 років), сина Феодосія (7 років), дочок Меланії (4 роки) та Теклі (1 рік), а також брата Давида (30 років). З підпису під документом стає зрозуміло, що на той час М. Мартакі був неписьменним¹⁴. Його брат Давид Мартакі, вочевидь, не одружувався і дітей не мав. Він помер 3 березня 1858 р. в селі Ярославка Звенигородського повіту Київської губернії у віці близько 58 років від природної хвороби й був похований на місцевому кладовищі¹⁵.

Четверта дитина подружжя Мартакі – донька Килина, народилася 10 червня 1835 р. Її хрещеними батьками були одеський міщанин А. Пенчул та Марія Радул, дружина одеського міщанина Василя Радула¹⁶. Ступінь соціальної активності й авторитету родини Мартакі в сільській громаді Листопадового підкреслюється тим, що впродовж 1829–1837 рр. голова сім'ї неодноразово виступав хрещеним батьком для дітей із родин різного соціального стану. Серед них, зокрема, був син однодворця Феодосія Скальковського – Іван (народився 12 жовтня 1832 р.)¹⁷, а також діти селян-кріпаків поміщиків Лопухіних: Гната Близнюченка (син Феодосій, 4 травня 1829 р.)¹⁸, Дорофія Скоченка (дочка Феодосія, 1 червня 1832 р.)¹⁹, Захарія Суценка (син Федір, 18 лютого 1833 р.)²⁰ та Андрія Ятленка (син Антон, 7 серпня 1837 р.)²¹.

Донька Ганна, яка в майбутньому стала відомою меценаткою, була п'ятою дитиною в родині Мартакі. Вона народилася 7 лютого 1838 р.; новонароджену хрестили вже згадані М. Симонівський та М. Радул (рис. 2)²². 9 лютого 1864 р. Ганна Мартакі, записана як дочка купця 2-ї гільдії, ніжинського грека М. Мартакі, уклала шлюб у Миколаївському соборі Новомиргорода з бобринецьким купцем 2-ї гільдії Афанасієм Федоровичем Дмитряном. Згідно з метричним записом, нареченому було 32 роки, а шлюб для нього був другим. Г. Мартакі на той час виповнилося 26 років (у записі помилково зазначено 22 роки), отже, різниця у віці між чоловіком і дружиною, найімовірніше, була меншою, ніж прийнято вважати. Поручителями на весіллі Г. Мартакі та А. Дмитряна стали з боку нареченого – титулярний радник Йосип Євдокимович Яковлев і бобринецький купець 2-ї гільдії Іван Прокопович Бабак, а з боку нареченої – чигиринський купецький син 2-ї гільдії Микола Михайлович Пантелеев і новомиргородський купець Павло Федорович Горшков (рис. 3)²³.

Згідно зі списком приватних землевласників Єлисаветградського повіту, станом на 1908 р. вдова купця Г. Дмитрян володіла пустищем Пустопілля Нечаївської волості Бобринецького стану (вочевидь, поблизу сучасного села Полум'яне Кетрисанівської громади). Площа її землеволодіння становила 30 дес. 240 саж.²⁴ Спадкова почесна громадянка Г. Дмитрян померла 13 січня 1913 р. в Єлисаветграді від раку шлунка. Відспівування меценатки відбулось у місцевій Покровській церкві, після чого її було поховано в склепі Пантелеймонівської церкви в Бобринці²⁵.

¹⁴ ДАЧГО. Ф. 101. Оп. 1. Спр. 16806. Арк. 262 зв. – 263.

¹⁵ ЦДІАК України. Ф. 127. Оп. 1012. Спр. 3154. Арк. 410 зв. – 411; Державний архів Черкаської області. Ф. 931. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 228 зв. – 229.

¹⁶ ЦДІАК України. Ф. 127. Оп. 1012. Спр. 1790. Арк. 1055 зв.

¹⁷ Там само. Спр. 1702. Арк. 1235 зв.

¹⁸ Там само. Спр. 1630. Арк. 594 зв.

¹⁹ Там само. Спр. 1702. Арк. 1231 зв.

²⁰ Там само. Спр. 1729. Арк. 1222 зв.

²¹ Там само. Спр. 1858. Арк. 1342.

²² Там само. Спр. 1892. Арк. 1685.

²³ ДАОО. Ф. 37. Оп. 3. Спр. 1485. Арк. 85 зв. – 86.

²⁴ Список частных землевладельцев Елисаветградского уезда, Херсонской губернии, на 1908-09 год. Елисаветград : Тип. Елисаветградского Уездного Земства, 1909. С. 65.

²⁵ ДАКіро. Ф. 345. Оп. 1. Спр. 44. Арк. 99 зв. – 100.

Рис. 2. Метричний запис про народження Г. Мартакі. 7 лютого 1838 р.
ЦДІАК України. Ф. 127. Оп. 1012. Спр. 1892. Арк. 1685

Рис. 3. Метричний запис про шлюб Г. Мартакі та А. Дмитрія. 9 лютого 1864 р.
ДАОО. Ф. 37. Оп. 3. Спр. 1485. Арк. 85 зв. – 86

13 січня 1841 р. в М. Мартакі народилася шоста дитина – донька Тетяна, яку також хрестили М. Симоновський та М. Радул²⁶. Сьомою дитиною подружжя став син Яків, народжений 12 жовтня 1843 р. Його хрещеними батьками були канцелярист 2-го розряду Чигиринського духовного

²⁶ ЦДІАК України. Ф. 127. Оп. 1012. Спр. 2057. Арк. 931 зв. – 932.

Рис. 4. Портрет Ганни Дмитрян авторства живописця Івана Горюшкіна-Сорокопудова. Санкт-Петербург, 1908 р. (Юцевич О. А., 1908)

правління Семен Радчевський та М. Радул²⁷. У 1871 р. Яків Мартакі виступив поручителем на вінчанні новомиргородського міщанина Йова Михайловича Лічевецького (у документі – Лічевський) з Пелагеєю Янковою, дочкою безстроково відпускнуго солдата Федора Янкова. Шлюб було укладено в парафії Іллінської церкви Новомиргорода²⁸. Згідно із записом у метричній книзі Миколаївського собору, 14 липня 1874 р. Я. Мартакі потонув у річці Велика Вись і за відношенням пристава Новомиргорода від 16 липня був похований на міському цвинтарі²⁹.

8 січня 1847 р. в родині Мартакі народилася молодша донька Домнікія – їхня восьма дитина; її хрестили М. Симоновський та М. Радчевська³⁰. Відповідно до купчої угоди, укладеної 22 січня того ж року в Херсонській палаті цивільного суду, М. Мартакі придбав у черкаського міщанина Андрія Мусатова будинок у Новомиргороді з надвірними спорудами за 1571 крб 43 коп., загальною площею садиби 66 саж. в довжину і 16 саж. завширшки³¹. Орієнтовно в цей час родина Мартакі переїхала до Новомиргорода. Уже 11 жовтня 1850 р. М. Мартакі надіслав із Новомиргорода до Ніжинського грецького магістрату ревізський реєстр та оголошення з проханням внести його родину до нової ревізії, додавши до документа власноручний підпис (рис. 5)³².

Дев'ята дитина в родині – молодший син Федот, з'явився на світ уже в Новомиргороді 5 березня 1851 р. й був охрещений у парафії Миколаївського собору. Хрещеними батьками дитини стали М. Симоновський та Агрипина Чуєнко, дружина Тимофія Чуєнка, корнета уланського полку князя Миколи Олександровича³³.

²⁷ ЦДІАК України. Спр. 2181. Арк. 405 зв. – 406.

²⁸ ДАОО. Ф. 37. Оп. 2, спр. 31, арк. 139 зв. – 140.

²⁹ Там само. Спр. 126. Арк. 82 зв. – 83.

³⁰ ЦДІАК України. Ф. 127. Оп. 1012. Спр. 2432. Арк. 287 зв. – 288.

³¹ Державний архів Кіровоградської області (далі – ДАКіроО). Ф. 317. Оп. 1. Спр. 561. Арк. 2 і зв.

³² ДАЧГО. Ф. 101. Оп. 1. Спр. 1852. Арк. 189.

³³ ДАОО. Ф. 37. Оп. 3. Спр. 1043. Арк. 7 зв. – 8.

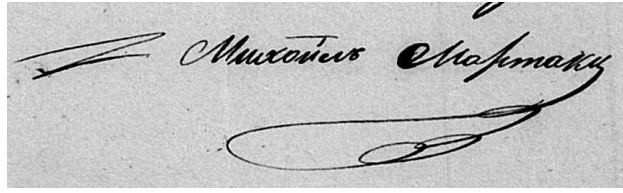

Рис. 5. Підпис М. Мартакі. 1850 р.
ДАЧЗО, ф. 101, оп. 1, спр. 1852, арк. 189

Згідно з підтверджувальним документом, виданим Новомиргородською міською думою 13 вересня 1863 р., М. Мартакі придбав за 33 крб 36 коп. садибне місце, яке належало до другого розряду садіб Новомиргорода. Ділянка мала загальну площу 834 кв. саж. і розташовувалась між садибами купця Бука Фіха та міщанина Гольдентрахта³⁴ (вочевидь, по Салганній вулиці)³⁵. Додаткові відомості щодо майна ніжинського грека М. Мартакі подані в списку мешканців міста, які мали у власності садиби, що підлягали сплаті поземельного збору. Зокрема, станом на 1863 р. він володів садибним місцем площею 432 кв. саж., за яке щорічно сплачував 86 $\frac{2}{3}$ коп. сріблом. Крім того, у його власності «*під салганом*» (салотопним заводом) перебувало 2 дес. 800 саж. землі, за які він повинен був щороку сплачувати 11 крб 20 коп. податку³⁶. Ця сфера діяльності логічно поєднується з торгівлею худобою як основним заняття купця, про яке згадує С. Кожум'яка (Колісник Ю., 2004, с. 73).

Згідно з купчою угодою, укладеною 10 липня 1865 р. в Єлисаветградському повітовому суді, М. Мартакі придбав у кондукторського сина Івана Чуваліна за 600 крб ще один будинок із флігелем, надвірними спорудами та садом, розташований на Салганній вулиці. Розміри садиби становили 89 саж. у довжину, 21 саж. в ширину по вулиці та 26 саж. уздовж річки Велика Вись. Загальна площа земельної ділянки становила 2044 кв. саж. Уже 12 липня того ж року в повітовому суді сторони уклали нову купчу угоду, за якою М. Мартакі також купив у І. Чуваліна за 250 крб флігель зі спорудами, садом і городом, розташований на тій же вулиці. Під будівлями та садом ця ділянка мала такі розміри: в довжину з одного боку – 85 саж., від двору міщанина Михайла Сторченка – 83 саж., завширшки по вулиці – 10,5 саж., а вздовж річки – 13 саж. Загальна площа садиби становила 987 кв. саж.³⁷ Таким чином, М. Мартакі активно скуповував нерухомість, що зосереджувалася на одній вулиці в Новомиргороді поблизу річки.

Станом на 1865 р. М. Мартакі вже володів садибним місцем площею 1136 кв. саж., з якого сплачував щорічно 2 крб 27 $\frac{1}{2}$ коп. поземельного збору, а також 11 крб 20 коп. за вищезгаданий салотопний завод³⁸. Уявлення про його статки на цей період дає опис власності, що міститься в розкладній відомості податку з нерухомого майна Новомиргорода за 1867 р., де він зазначений як тимчасовий новомиргородський купець 2-ї гільдії. Так, М. Мартакі належали «*дерев'яний будинок на кам'яному фундаменті, з такими ж крамницями та погребом, покриті гонтом, флігель та сарай покриті соломою, з двором та городом у довжину 17 та завширшки 16 саж.*», розташовані на Салганній вулиці. Відносна вартість цього майна становила 1000 крб сріблом; щорічно купець повинен був сплачувати з нього 2 крб податку. Поруч розташовувався його «*дерев'яний салотопний завод з будиночком і двором у довжину 175 і завширшки 45 саж.*»; відносна вартість цієї нерухомості та податок із неї були аналогічними³⁹.

³⁴ ДАКіро. Ф. 317. Оп. 1. Спр. 561. Арк. 4 і зв.

³⁵ Там само. Ф. 23. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 24 зв.

³⁶ Там само. Спр. 1. Арк. 7.

³⁷ Там само. Ф. 317. Оп. 1. Спр. 561. Арк. 2–4.

³⁸ Там само. Ф. 23. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 21 зв.

³⁹ Там само. Спр. 3. Арк. 26 зв. – 27.

Окрім зазначеного вище, М. Мартакі належав ще один «*дерев'яний будинок із двома флігелями та сараєм, покритими соломом, погріб, двір із городом, садом та левадою в довжину 89 і завширшки 31,5 саж.*», розташований неподалік на Салганній вулиці. За це майно відносною вартістю 200 крб власник щорічно сплачував 1 крб податку⁴⁰. Крім того, купець володів дерев'яною коморою з двором (розташовувалася на цій же вулиці, поблизу школи єврейського товариства), відносна вартість якої становила 300 крб сріблом, а обсяг щорічного податку з неї – 1 крб 50 коп., а також двома пустками навколо плац-парадного місця⁴¹. Тож станом на 1867 р. загальна вартість міського майна М. Мартакі становила 2500 крб сріблом, що робило його одним із найбагатших людей Новомиргорода того часу.

Згідно із записом у метричній книзі Миколаївського собору Новомиргорода, ніжинський грек М. Мартакі помер 23 жовтня 1869 р. від водяної хвороби у віці близько 75 років. 25 жовтня він був відспіваний настоятелем собору, протоієреєм Стефаном Патенком, священниками Іваном Левицьким та Олександром Терентовським, дияконом Онуфрієм Серебрянським і Василем Новіковим, дячком Адріаном Демковичем та пономарем Степаном Бібіковим, після чого похований на приходському цвинтарі. У записі також зроблено примітку про видачу метричного свідоцтва від 14 травня 1875 р.⁴², що, ймовірно, було пов'язано з вирішенням питань спадщини.

Уже 26 червня 1875 р. Єлисаветградський окружний суд затвердив право спадщини на умовах спільної власності спадкоємців М. Мартакі – його вдови Ксенії, дітей Феодосія, Килини, Тетяни, Домнікії та Федота. Оскільки заміжні Меланія та Ганна спадку не отримали, вірогідно, Килина, Тетяна і Домнікія на той час залишалися незаміжніми. Феодосій Мартакі як старший син звернувся з приводу спадщини на нерухоме майно в Новомиргороді до мирового судді 10-ї ділянки Єлисаветградського судово-мирового округу з проханням за себе, а також за своїх незаміжніх сестер і брата (за довіреністю матері). Прохання супроводжувалося виконавчим листом окружного суду від 14 липня того ж року й було задоволене мировим суддею 29 вересня. Отже, останній увів у спільне володіння спадкоємців ділянку садибної землі в Новомиргороді з будинком і надвірними спорудами довжиною 66 саж. і завширшки 16 саж. Вищезазначене впливає з донесення мирового судді старшому нотаріусу окружного суду від 10 грудня того ж року⁴³.

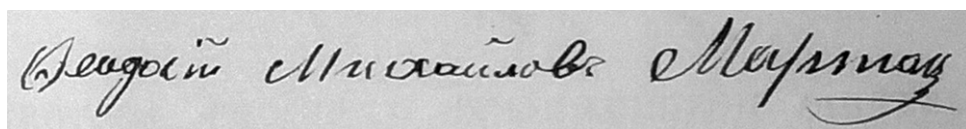

Рис. 6. Підпис Феодосія Мартакі. 1894 р.
ДАКіро, ф. 317, оп. 1, спр. 603, арк. 3 зв.

Згідно з розподільчим записом, затвердженим старшим нотаріусом Єлисаветградського окружного суду 20 травня 1879 р., свою частку спадкового майна отримав старший син Ф. Мартакі. 28 квітня 1892 р. той самий суд затвердив до виконання заповіт його матері, вдови К. Мартакі⁴⁴, яка, ймовірно, померла незадовго до цього. Вочевидь, поділ власності відбувся й серед інших членів родини. Так, 10 червня 1895 р. в конторі новомиргородського нотаріуса Давида Ляховецького заповіт на свою частину майна склала Тетяна Мартакі, яка мешкала у власному будинку на Великій Єлисаветградській вулиці в Новомиргороді. Як засвідчує запис

⁴⁰ ДАКіро. Ф. 23. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 26 зв. – 27.

⁴¹ Там само. Арк. 22 зв. – 25.

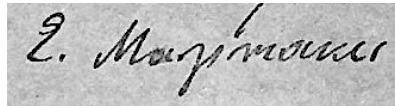
⁴² ДАОО. Ф. 37. Оп. 3. Спр. 1654. Арк. 112 зв. – 113.

⁴³ ДАКіро. Ф. 317. Оп. 1. Спр. 561. Арк. 2–4 зв.

⁴⁴ Там само. Ф. 233. Оп. 1. Спр. 12. Арк. 185 зв.

у реєстрі, вона заповіла все своє рухоме та нерухоме майно на суму 5550 крб сріблом сестрі Домнікії. У зв'язку з хворобою Т. Мартакі за неї підписався купець Микола Михайлович Пантелеєв⁴⁵. Її брат, новомиргородський купець Ф. Мартакі (проживав у власному будинку на Салганній вулиці), 7 вересня того ж року затвердив копію з витягу із заповіту сестри, а також копію заповіту матері К. Мартакі⁴⁶.

Ф. Мартакі був зазначений у списку осіб, які мали право на участь у виборах, однак точне датування цього документа невідоме. Підставою для виборчого права було володіння нерухомістю, що обкладалася податком, а також наявність торгово-промислового підприємства, яке вимагало вибірки промислового свідоцтва⁴⁷. Купець помер 23 червня 1913 р., про що свідчить довідка з витягом із метричної книги Миколаївського собору Новомиргорода, видана 9 липня 1923 р. його дочці, Олені Феодосіївні Мартакі. Згідно із заповітом батька, вона успадкувала будинок, сарай, погріб і садибне місце площею 3144 кв. саж. (вул. Салганна, буд. 8), якими фактично володіла з моменту його смерті. Однак після приходу до влади більшовиків її майно, ймовірно, було націоналізовано: лише на підставі постанови Єлисаветградської окружної житлової комісії від 25 травня 1923 р. домоволодіння О. Мартакі підлягало денационалізації та оцінювалось у 1000 крб. Про це 10 липня того ж року власниці було видано відповідну довідку Новомиргородського районного відділу міського комунального господарства⁴⁸.

*Рис. 7. Підпис Олени Мартакі. 1923 р.
ДАКіро. Ф. Р-1026. Оп. 1. Спр. 253. Арк. 5 зв.*

У своєму проханні до Народного суду 4-ї дільниці Новомиргорода від 11 липня 1923 р. О. Мартакі повідомляла, що її документи на нерухомість зникли *«під час проходження різних військ та обшуків»*. Через це вона просила визнати за нею право власності та користування зазначеним майном і видати їй відповідні копії документів. Свідками, які підтверджували факт власності, були мешканці Новомиргорода Іван Гульдас та Олена Моренко, яка проживала біля мосту⁴⁹. Резолюцією народного суду 4-ї дільниці прохання О. Мартакі було задоволене з огляду на надані нею довідки, а також на той факт, що вартість нерухомого майна перевищувала 100 крб золотом⁵⁰.

Поряд із цим у списку платників місцевого податку на будівлі Новомиргорода за 1923 р. Ф. Мартакі ще зазначений як власник домогосподарства на Салганній вулиці (у документі – Салганська; район 3, квартал 103, садиба 11), оскільки власники нерухомості в документі наведені станом на 1914 р. Валова прибутковість його домогосподарства становила 75 крб (імовірно, на місяць). У списку будинків записаний четвертим на Салганній вулиці, починаючи від рогу Великої Єлисаветградської (між домоволодіннями Берка та Мошка Шмуйловичів і Тетяни Кисіль)⁵¹. Це дає можливість приблизно визначити його сучасне розташування: на місці вищезгаданих садиб нині стоїть п'ятиповерховий житловий будинок (вул. Григорія Тайга, буд. 4), збудований наприкінці 1980-х рр.

Як бачимо, упродовж століття після переселення ніжинських міщан Мартакі на територію нинішньої Новомиргородщини (спочатку до Листопадового, а з 1850-х рр. – до Новомиргорода)

⁴⁵ ДАКіро. Ф. 233. Оп. 1. Спр. 12. Арк. 114.

⁴⁶ Там само. Арк. 185 зв.

⁴⁷ Там само. Ф. 23. Оп. 1. Спр. 11. Арк. 36 зв. – 37.

⁴⁸ ДАКіро. Ф. Р-1026. Оп. 1. Спр. 253. Арк. 2–4.

⁴⁹ Там само. Арк. 2 і зв.

⁵⁰ Там само. Арк. 5 і зв.

⁵¹ ДАКіро. Ф. Р-164. Оп. 1. Спр. 260. Арк. 36 зв. – 37.

родині вдалося суттєво зміцнити майнове становище та увійти до купецького стану. В другій половині XIX – на початку XX ст. Михайло Мартакі та його син Феодосій були одними з найбагатших і найвпливовіших представників регіональної торгово-промислової еліти. Концентрація їхньої нерухомості в Новомиргороді поблизу місцевості, що й дотепер має назву Салган, була пов'язана з діяльністю салотопного заводу, який приносив родині значні прибутки та був помітною складовою місцевої економіки. Записи про хрещення й вінчання дітей дають можливість визначити суспільне оточення сім'ї в різні періоди: до нього належали міщани Пенчули, Радули та Соколови, священнослужителі Радчевські й Симоновські, купці Пантелеєви та Горшкови, що свідчить про високий соціальний статус родини. Характерно, що спадкоємцям Мартакі довелося підтверджувати своє право на нерухоме майно, яке з приходом до влади більшовиків підлягало націоналізації. Подальша доля їхніх нащадків на теренах Новомиргородщини поки що залишається нез'ясованою.

Список літератури

- Босько В. М., 2007. *Історичний календар Кіровоградщини на 2008 рік. Люди. Події. Факти*. Кіровоград.
- Босько В. М., 2012. *Історичний календар Кіровоградщини на 2013 рік. Люди. Події. Факти*. Кіровоград.
- Давиденко І., 2008. Гине перлина Новомиргородщини. *Відлуння віків*. № 2 (10). Київ. 14–15. Наукова електронна бібліотека періодичних видань НАН України. Електронний ресурс: [Режим доступу]: <https://tinyurl.com/4r32m9vf> [30.09.2025].
- Дегтярьова О. М. (уклад.), 2019. *Лікарня Святої Анни: від проекту до сьогодні : бібліографічний покажчик*. Кропивницький. Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д. І. Чижевського. Електронний ресурс: [Режим доступу]: <https://tinyurl.com/mwyfnyaw> [30.09.2025].
- Дмитрієнко Б. Розвиток благодійництва та меценатства у другій половині XIX – на початку XX ст. *Історія, археологія, інформаційна, бібліотечна та архівна справа: актуальні проблеми науки та освіти* : тези доп. III Міжнар. наук. конф., м. Кропивницький, 16–17 трав. 2024 р. Кропивницький: ЦНТУ, 2024. 82–84. *Центральноукраїнський національний технічний університет*. Електронний ресурс: [Режим доступу]: <https://tinyurl.com/mvstkyed> [30.09.2025].
- Колісник Ю. (упоряд.), 2004. *Планида Степана Кожум'яки*. Черкаси. *Wikimedia Commons*. Електронний ресурс: [Режим доступу]: <https://tinyurl.com/23svy258> [30.09.2025].
- Украдиженко С. В., 2017. Ганна Дмитрян: історія життя та діяльності почесної землячки-мецената. *Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє* : матеріали Міжвузівської наукової конференції молодих науковців, курсантів, студентів та слухачів, м. Черкаси, 19 квіт. 2017 р. Черкаси. 155–157. *Національний університет цивільного захисту України*. Електронний ресурс: [Режим доступу]: <https://tinyurl.com/mrxw72d3> [30.09.2025].
- Юцевич О. А. (сост.), 1908. *Больница Святой Анны Российского общества Красного Креста в Елисаветграде*. Санкт-Петербург. Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д. І. Чижевського. Електронний ресурс: [Режим доступу]: <https://tinyurl.com/mr8m6kav> [30.09.2025].

Anton Hanul

THE MARTAKI CENTURY: GENEALOGY AND LEGACY OF THE MERCHANT DYNASTY IN NOVOMYRHOROD REGION (1823–1923)

The article is the first systematic study of the history of the Martaki family of Greek origin from Nizhyn, whose members held leading positions in the economic, cultural and public life of the Yelysavethrad region from the second half of the 19th to the early 20th centuries. Based on a wide range of documents from Ukrainian archives (parish and confessional registers, as well as revision lists), the article traces the appearance of the oldest known representative of the family, Ivan Yuriiiovych Martaki, in the territory of modern Kropyvnytskyi region in the 1820s. The family composition has been established, and key events in the family history over several generations have been highlighted. Through the analysis of tax lists, notarial acts and other documents, the process of the family's acquisition of real estate in Novomyrhorod and the gradual strengthening of its material position has been reconstructed in chronological order. The property status and sphere of Mykhailo

Martaki's economic activities are outlined, and biographical information about his daughter, the well-known patroness Hanna Dmytrian, is clarified. The exact place and date of her birth have been established, and reliable information about her marriage to Afanasii Dmytrian has been found. The procedure for the distribution of Mykhailo Martaki's inheritance between his widow Kseniia, his eldest son Feodosii, and his younger children is examined in detail. Due to the analysis of information about godparents and witnesses at weddings, an attempt has been made to outline the circle of Martaki's family and social ties, which allows the social context of their lives to be recreated. The results obtained can be useful for the further development of historical and regional studies of Kropyvnytskyi region, the study of local socio-economic history and genealogy. A promising direction for future studies is to expand the chronological and geographical boundaries of the research by involving new archival materials, as well as the source potential of headstones, which will make it possible to trace the fate of Martaki's descendants both within the territory of the studied region and beyond its borders.

Key words: genealogy, heritage, Lystopadove, Martaki, merchants, Nizhyn Greeks, Novomyrhorod.

References

- Bosko V. M., 2007. *Istorychnyi kalendar Kirovohradshchyny na 2008 rik. Liudy. Podii. Fakty*. [Historical Calendar of Kirovohrad Region for 2008. People. Events. Facts]. Kirovohrad.
- Bosko, V. M., 2012. *Istorychnyi kalendar Kirovohradshchyny na 2013 rik. Liudy. Podii. Fakty*. [Historical Calendar of Kirovohrad Region for 2013. People. Events. Facts]. Kirovohrad.
- Davydenko, I., 2008. Hyne perlyna Novomyrhorodshchyny. [The Pearl of Novomyrhorod Region is Dying]. *Vidlunnia vikiv*. № 2 (10). Kyiv. 14–15. *Naukova elektronna biblioteka periodychnykh vydan NAN Ukrainy*. [Online]: Available from: <https://tinyurl.com/4r32m9vf> [Accessed: 30.09.2025]. (In Ukrainian).
- Dehtiarova, O. M. comp., 2019. *Likarnia Sviatoi Anny: vid proektu do siohodennia: bibliohrafichni pokazhchyk*. [St. Anna Hospital: From Project to Present. Bibliographic Guide]. Kropyvnytskyi: Oblasna universalna naukova biblioteka im. D. I. Chyzhevskoho. *Oblasna universalna naukova biblioteka im. D. I. Chyzhevskoho*. [Online]: Available from: <https://tinyurl.com/mwyfnyaw> [Accessed: 30.09.2025]. (In Ukrainian).
- Dmytriienko, B. 2024. *Rozvytok blahodiinytstva ta metsenatstva u druhii polovyni XIX – na pochatku XX st.* [Development of Philanthropy and Patronage in the Second Half of the 19th – Early 20th Century]. In: Central Ukrainian National Technical University, *History, Archaeology, Information, Library and Archival Studies: Current Problems of Science and Education*, Abstracts of the III International Scientific Conference, Kropyvnytskyi, May 16–17, 2024. Kropyvnytskyi. 82–84. *Tsentralkoukraiinskyi natsionalnyi tekhnichnyi universytet*. [Online]: Available from: <https://tinyurl.com/mvstkyed> [Accessed: 30.09.2025]. (In Ukrainian).
- Kolisnyk, Yu. comp., 2004. *Planyda Stepana Kozhumiaky*. [The Fate of Stepan Kozhumiaka]. Cherkasy. *Wikimedia Commons*. [Online]: Available from: <https://tinyurl.com/23svy258> [Accessed: 30.09.2025]. (In Ukrainian).
- Ukradyzhenko, S. V., 2017. *Hanna Dmytrian: istoriia zhyttia ta diialnosti pochesnoi zemliachky-metsenata*. [Hanna Dmytrian: Life and Activities of the Honorary Fellow Countrywoman and Patron]. In: Cherkasy Fire Safety Institute named after the Heroes of Chernobyl, *Humanitarian Discourse of Social Problems: Past, Present, Future*, Proceedings of the Interuniversity Scientific Conference of Young Researchers, Cadets, Students and Attendees, Cherkasy, April 19, 2017. Cherkasy. 155–157. *Natsionalnyi universytet tsyvilnoho zakhystu Ukrainy*. [Online]: Available from: <https://tinyurl.com/mrxw72d3> [Accessed: 30.09.2025]. (In Ukrainian).
- Yutsevych, O. A. (comp.), 1908. *Bolnitsa Sviatoi Anny Rossiiskogo obshchestva Krasnogo Kresta v Yelisavetrgrade*. [St. Anna Hospital of the Russian Red Cross Society in Elisavetrgrad]. Saint Petersburg. *Oblasna universalna naukova biblioteka im. D. I. Chyzhevskoho*. [Online]: Available from: <https://tinyurl.com/mr8m6kav> [Accessed: 30.09.2025]. (In Russian).

Дата надходження статті: 30.09.2025

Дата прийняття статті: 22.10.2025

Опубліковано: 10.12.2025